

Stigmatizacija – ovira za inkluzijo

■ **Nika Cuderman**, vzg. predšolskih otrok, dipl. ekonomistka, je učiteljica za dodatno strokovno pomoč v *Kranjskih vrtcih*.

Dandanes zaznavamo velik vpliv stigmatizacije, tako v vrtcih kot tudi v drugih vzgojno-izobraževalnih ustanovah. V prvem delu prispevka je povzeta relevantna literatura, ki obravnava stigmatizacijo. V drugem, bolj praktičnem delu pa so predstavljeni odgovori intervjuvanke. Intervjuvanke je socialna delavka, zaposlena v vrtcu. Zanimalo me je, ali se v vrtcu srečujejo s stigmatizacijo in ali meni, da stigmatizacija ovira uspešno inkluzijo.

Stigma in stigmatizacija

Stigmatizacija je strokovni sociološki izraz, ki označuje poseben odziv okolja na drugačnost/različnost. Ameriški sociolog Goffman jo je opredelil kot »nezaželeno drugačnost«. Domneval je, da je vse človeške razlike mogoče stigmatizirati. V nekaterih okoljih je lahko drugačnost (barva kože, etična pripadnost, veroizpoved, politično prepričanje, starost, izobrazba itd.) nezaželena oz. stigmatizirana, okolje pa stigmatizirane osebe dojema kot manjvredne. Te so

Foto: Marko Hrovat

lahko tarča posmeha, zaničevanja, opravljanja, psihičnega in fizičnega nasilja, pogosto jim je otežen dostop do družbenih dobrin (npr. do izobrazbe, delovnega mesta, političnega odločanja) (Goffman, 1984).

Elementi – povod za stigmatizacijo

Po Rovšku (2011) povzemamo elemente, ki so lahko povod za stigmatizacijo otrok s posebnimi potrebami v večinskem vrtcu. To so: otrokovo moteče vedenje, njegova nedružabnost, telesna okvara, posebnost v telesnem izgledu, dejstvo, da otrok prihaja iz socialno in ekonomsko ogrožene družine, učno manj sposoben otrok, otrok priseljencev, otrok, ki prejema dodatno strokovno pomoč ali več vzgojiteljeve pozornosti.

Pojmi, povezani s stigmatizacijo

V nadaljevanju so razloženi pojmi, ki se nanašajo neposredno na stigmatizacijo (Nastrian Ule, 1999):

- **Stereotip** je vnaprejšnje mnenje skupine o sebi (avtostereotip) ali drugih skupinah ljudi (heterostereotip). Največkrat so stereotipi opisi negativnih karikaturnih lastnosti članov neke skupine, pri čemer so te lastnosti poudarjene do te mere, da postanejo tarča posmeha. Stereotipi pomenijo sploševanje delno točnih, ven-

dar večinoma nepreverjenih, površnih sodb o človeku oziroma skupini ali skupnosti. Gre za proces pripisovanja lastnosti ljudem na osnovi njihove skupinske pripadnosti, ne pa na osnovi individualnih značilnosti ali posebnosti. Stereotipi spodbujajo družbene predsodke.

- **Predsodek** je nepreverjeno stališče do druge skupine ljudi, ki temelji na predsodbi, površni sodbi na osnovi pomanjkljivih informacij, spremljajo pa ga močna čustva. Gre za skupek prepričanj, ki so utemeljena samo na osnovi posameznikove pripadnosti določeni skupini (ne smemo enačiti z diskriminacijo). Predsodki so lahko pozitivni ali negativni, oblikujemo pa jih v socialnih interakcijah. Negativni socialni in etnični predsodki temeljijo na odklanjanju in sovraštvu do posameznih socialnih in etničnih skupin.
- **Diskriminacija** je neenako obravnavanje posameznika ali skupine v primerjavi z drugimi osebami ali skupinami ljudi na podlagi osebnih okoliščin. Razlikuje, izključuje in omejuje posameznike ali skupine ter jim odreka enake možnosti. Med osebne okoliščine, ki so najpogostejše podlaga za diskriminacijo, sodijo spol, narodna in etnična pripadnost, versko ali drugo prepričanje, invalidnost, starost, spolna usmerjenost. Prepoved diskriminacije je nosilno načelo sistema človekovih pravic in temeljnih svoboščin po Ustavi Republike Slovenije.
- **Inferiornost** je manjvrednost, podrejenost.
- **Marginalizacija** je proces, ki se nanaša na skupine prebivalstva na dnu družbene lestvice, torej na tiste, ki so delno ali popolnoma izključene iz ekonomskega procesa in ne sodelujejo v socialnem in političnem procesu celotne družbe; gre za postavljanje določenih družbenih skupin (največkrat diskriminiranih ali stigmatiziranih) v podrejen, manjvreden, obrobni položaj.
- **Segregacija** je prostorsko ločevanje različnih skupin prebivalcev ali osamitev (npr. manjšin) na posameznih območjih ali v naseljih, zapostavljanje določene rase ali določenega družbenega sloja na vseh področjih javnega življenja; tudi rasno razlikovanje. Segregacija je večinoma povezana z močno socialno diskriminacijo.

Jurišič (2003) navaja, da sta pojma stigmatizacija in segregacija močno povezana, saj je stigmatizacija lahko posledica segregacije in obratno, segregacija povzroča stigmatizacijo. Ob tem pa nadaljuje, da je razlika v tem, da je segregacija bolj prijemljiva, merljiva, saj je opredeljena kot ločevanje ali zapostavljanje določene skupine oziroma posameznika. Nov zakon o OŠ se ji je dokaj odločno postavil po robu. Bistveno težje se je zoperstaviti stigmatizaciji, saj je ta pogosto prikrita in nemerljiva. Če bi jo bilo mogoče meriti, bi bilo njeno omejevanje verjetno že uzakonjeno. Mnogi strokovnjaki menijo, da bi z odpravo segregacije sčasoma odpravili tudi stigmatizacijo.

Vpliv stigmatizacije na izvajanje inkluzije

Šučur (1997) inkluzijo opredeljuje kot nov postmodernistični koncept, ki izhaja iz družbe, zasnovane na konceptu človekovih pravic ter prepoznavanja različnosti in zaščite pred stigmatom.

Stigmatiziranje otrok s posebnimi potrebami ovira izvajanje inkluzije, ne glede na to, ali so vključeni v večinske šole ali v šole s prilagojenim programom. Jurišič (2003) zapiše, da so otroci, ki imajo težave zaradi svojih posebnih potreb in obiskujejo večinsko osnovno šolo, stigmatizirani od začetka do konca pouka, po pouku pa so, kot navajajo sami, 'normalni' in 'čisto v redu'. Po preusmeritvi v osnovno šolo s prilagojenim programom postanejo 'normalni' in 'čisto v redu' v času pouka, po zaključku pouka pa postanejo zopet 'moteni', 'neumni' in 'prizadeti'.

Intervju s socialno delavko v vrtcu

S socialno delavko v vrtcu sem opravila intervju o stigmatizaciji.

V: Ali opazate, da je v vrtcih prisotna stigmatizacija, in če je, na kakšen način?

O: Da, menim, da je. Sicer lahko govorim predvsem za svoje področje dela (socialno šibki otroci, priseljenci ...). Opazim jo predvsem v stigmatiziranju otrok priseljenec in njihovih družin. Kaže se v odnosu do otrok in staršev, predvsem v internem pogovoru med strokovnimi delavkami, ki je večkrat tudi zaničujoč (kaj nam jih je pa treba, zakaj si ga pa spet dala k meni v skupino, saj z njimi se ne da nič delati ...).

Sicer pa je stigmatiziran vsak, ki odstopa od idealne oz. vsaj povprečne podobe otroka, predvsem otroci z vedenjskimi motnjami, posebnimi potrebami (vsaj dokler nimajo odločbe). Večkrat so stigmatizirani tudi otroci iz družin z nižjim ekonomskim in socialnim standardom. Gre za stigmatizacijo na račun neustreznih oblačil (zakrpana, prevelika, premajhna, ponošena ... slabša higiena, zatohel vonj oblačil). Nema lokrat se stigma prelevi v sprejemanje in skrb, ko se strokovnim delavkam približa podoba družine, v kakšnem okolju otrok živi, da ni sam kriv za razmere itd.

V: Zakaj po vašem mnenju prihaja do stigmatizacije v vrtcih?

O: Zaradi nepoznavanja in nesprejemanja 'drugačnih'. Velikokrat tudi nezavedno.

V: Kateri otroci so po vašem mnenju najbolj stigmatizirani in zakaj?

O: Otroci priseljenci, predvsem albansko govoreči. Vzgojiteljice se jih najbolj otepajo, največ je tudi negativnega govora o njih. In pa otroci s posebnimi potrebami, predvsem tisti z lažjimi motnjami, integrirani v redne oddelke (npr. avtisti ...). Velikokrat se bolj stigmatizira starše kot otroke. Zakaj? Verjetno zato, ker je potrebne več individualizacije, prilagoditev ...

V: Kako pri vas preprečujete pojav stigmatizacije?

O: Z izobraževanjem, pogovori s strokovnimi delavkami, z iskanjem pomoči za te otroke, njihove starše ... Menim, da je vsaj na področju priseljenec viden napredek. Ne vem, ali gre to pripisati vsemu, kar smo storili na tem področju, ali pa smo samo sprejeli dejstvo, da priseljenci so in bodo in da dejansko vsaj v predšolskem obdobju z njimi res ni posebnih težav.

V: Se vam zdi stigmatizacija ovira za uspešno inkluzijo?

O: Da, čeprav je bilo ravno na račun stigmatizacije določenih skupin otrok izvedenih največ izobraževanj in s tem širjenja obzorij za vse nas. Vse to je tudi povod in pogoj za kasnejšo boljšo inkluzijo. Na drugi strani pa menim, da je treba biti pozoren tudi na postavljanje meja in skrbeti za ostale (v tem primeru) otroke, da ob želji po uspešni in učinkoviti inkluziji 'ne pozabimo' na večino otrok, ki stigmatiziranega sprejemajo, ter da upoštevamo njihove meje.

Zaključek

Povzamem lahko, da je stigmatizacija prisotna tudi v vrtcu. Najbolj stigmatizirani naj bi bili priseljenci (starši in otroci) in tisti otroci, ki kakorkoli odstopajo. Največkrat naj bi bile stigmatizirane družine z nižjim ekonomskim in socialnim standardom. Za preprečevanje stigmatizacije skrbijo na več načinov: z izobraževanjem in pogovori. Stigmatizacija je ovira za uspešno inkluzijo in v bodoče si bo treba še bolj prizadevati, da do stigmatizacije ne bo prihajalo. Potrebna je več ozaveščenja, informiranja in pogovora o strahu, ki poraja predsodke do stigmatiziranih skupin. ◀

Viri in literatura

- Goffman, Erving (1984): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Harmondsworth: Penguin Books Middlesex.
- Jurišič, Branka D. (2003): Stališča učencev, ki so obiskovali redno osnovno šolo in osnovno šolo s prilagojenim programom. V: Alenka Šelih idr. (ur.): *O integraciji včeraj danes, jutri: zbornik* (str. 36–50). Ljubljana: Zveza sožitje – Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije.
- Nastran Ule, Mirjana (1999): *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana: Znanstveno publi- cistično središče.
- Rovšek, M. (2011). Ali je stigmatizacija neizbežna spremljevalka otrok z motnjami v duševnem razvoju. V: Karl Destovnik, Andreja Tasič (ur.): *Usposabljanje strokovnih delavcev v obdobju 2008-2011* (str. 143–148). Ljubljana: SOUS.
- Šučur, Z. (1997). Integracija i inkluzija: sličnosti i razlike. *Defektologija Slovenica*, let. 5, št. 3, str. 7–17.

Foto: Marko Hrovat